

Het samenleven staat vandaag onder spanning. Discussies over politiek en maatschappij raken snel verhit, tegenstellingen worden scherper gesteld. Dat laat zich ook voelen in de klas en op school.

Dat levert soms moeilijke situaties op, die je als leerkracht voor een stevige uitdaging plaatsen. Hoe reageer je best op heftige of haatdragende uitspraken? Hoe ontlijn je polarisatie? Hoe geef je les over netelige thema's zonder dat de klas opvliegt?

Tijdens opleidingen en navormingen kom je in aanraking met tal van modellen en werkvormen die antwoorden bieden op deze vragen. Dialoogtechnieken, polarisatie-management, projectwerk, workshops over conflicthantering, kunstzinnige werkvormen. Wanneer zet je best welke benadering of welke werkvorm in?

Er is geen zaligmakende benadering die voor alle situaties past. Belangrijk is dat je steeds vertrekt van de concrete situatie in je klas. Dan kan blijken welke aanpak of werkvorm het meest geschikt is – én het best bij jouw lesstijl past.

In deze infoches onderscheiden we drie scenario's:

- 1) reageren op confronterende uitspraken en verhitte discussies,
- 2) controversiële onderwerpen in het leerplan (de evolutietheorie), en
- 3) didactisch aan de slag rond controversiële onderwerpen.

De leidraad is steeds dat je het klasklimaat zo open mogelijk probeert te houden en ruimte geeft aan gesprekken over politiek en samenleving, ook als die controversieel zijn. Zo krijgen leerlingen het gevoel dat hun stem telt en dat er naar hen geluisterd wordt. Situaties van echte polarisatie daarentegen ontlijn je best zo doortastend als mogelijk.

REAGEREN OP CONFRONTERENDE UITSPRAKEN EN VERHITTE DISCUSSIES

Een leerling maakt een vrouwonvriendelijke of racistische opmerking. Leerlingen weigeren na een aanslag een minuut stilte te houden. Of plots barst een verhitte discussie los over een gevoelige maatschappelijke kwestie.

Hoe reageer je? Hoe zorg je ervoor dat de situatie niet escaleert, terwijl je toch probeert een gesprek aan te gaan? De uitdaging is groot, want je moet vrijwel onmiddellijk een aantal vragen beantwoorden:

- Hoe schat je de situatie en klasdynamiek in? Gaat het om een confronterende uitspraak of verhitte discussie die je eventueel kan ombuigen tot een open gesprek, of is er meer aan de hand – bijvoorbeeld polarisatie?
- Welke positie neem je in? Ga je in discussie met de leerling of probeer je een gesprek op gang te krijgen zonder zelf onmiddellijk stelling in te nemen?
- Hoe zit het met de veiligheid van de klas? Zijn er leerlingen die zich terugtrekken en zwijgen? Die de klas misschien als een onveilige ruimte ervaren?

Deze infofiche geeft enkele richtingwijzers over hoe je kan reageren wanneer je klas plots op stelten staat na een confronterende uitspraak of door een verhitte discussie.

Wat als je een uitspraak onaanvaardbaar vindt?

Na een confronterende uitspraak maak je eerst uit of je de uitspraak grensoverschrijdend en onaanvaardbaar vindt. Bijvoorbeeld omdat ze racistisch of haatdragend is.

Hoewel veel afhangt van de specifieke context en formulering waarin uitspraken vallen, treed je in bepaalde gevallen toch best op. Een klas waarin persoonlijke aanvallen of haatdragende uitspraken getolereerd worden, dreigt een vijandige en onveilige omgeving te worden. Zeker voor de leerlingen die zich aangesproken of gekwetst voelen door de uitspraak.

Begrenzen richt zich op een heftige woordkeuze, die niet aanvaardbaar is omdat ze kwetsend, discriminerend of haatdragend is. Belangrijk is wel dat je duidelijk maakt dat de begrenzing zich niet richt op de persoon die de uitspraken doet.

Let er ook op dat je niet alleen 'begrenst'. Leerlingen kunnen zich dan afgewezen voelen. Belangrijk is daarom dat je een leerling bij een begrenzing tegelijkertijd ook uitnodigt voor een verder gesprek. Het kan dat de leerling met iets zit of zijn mening over iets kwijt wil. Wat je uiteindelijk wil, is dat hij/zij zich op een andere manier uitdrukt. Je wil de leerling ook helpen om te reflecteren op zijn/haar opvattingen en gedragingen. Daarom is het van belang dat je oprecht interesse toont in de mening of het gevoel dat achter de uitspraak ligt.

De Nederlandse dialoogcoach Leon Meijs geeft in zijn trainingen aan hoe je uitspraken kan begrenzen én tegelijk kan uitnodigen voor een verder gesprek.

- *Bijvoorbeeld:* "Met dit soort uitspraken heb ik het echt moeilijk, ze kwetsen en zijn respectloos. Maar ik merk dat je met iets zit. Wil je daar – op een andere manier dan – over praten?"

Verschillende opties...

Hoe reageer je op een confronterende uitspraak?

Je hebt verschillende opties:

- Je negeert de leerling die een confronterende uitspraak doet of zet hem of haar buiten; je ontwijkt of sluit de discussie
- Je biedt onmiddellijk tegenargumenten en je gaat de discussie aan
- Je laat leerlingen hun meningen (en emoties) ventileren, zodat de stoom van de ketel raakt
- Je vraagt door en probeert een gesprek aan te gaan (zo mogelijk met de hele klas), waarin je peilt naar achterliggende argumenten en motieven

Er zijn niet echt 'goede' en 'foute' reacties. Alles hangt af van de concrete situatie. Met het oog op de veiligheid in je klas, kan het in sommige gevallen bijvoorbeeld zinvol zijn om een bepaalde discussie te sluiten. Let wel op: als je systematisch confronterende uitspraken of moeilijke discussies uit de weg gaat, zal de openheid van je klasklimaat daar wel onder lijden.

In andere gevallen werkt het beter om leerlingen aan het woord te laten. Soms zal dat beperkt blijven tot het ventileren van emotioneel geladen meningen. Indien daar ruimte voor is, kan je ook doorvragen en leerlingen ertoe bewegen hun meningen ook te beargumenteren.

Enkele richtingwijzers...

Wanneer ontwijkt je een discussie? Wanneer laat je leerlingen vooral ventileren zonder al te kritisch naar argumenten te vragen? En wanneer ga je de discussie of een open gesprek aan? Geen makkelijke inschatting. Timing en goed lezen van de concrete klassituatie zijn cruciaal. En dat is een zaak van *trial and error* en van ervaring. Hoe meer je met deze situaties geconfronteerd wordt, hoe beter je er in zal worden. Toch zijn er enkele zaken waar je rekening mee kan houden:

- Peil de emotionele lading en mate van escalatie: hoe meer hoogspanning en druk, hoe moeilijker het is om de gemoederen te bedaren en hoe kleiner de ruimte voor een open gesprek. In gevallen van echte hoogspanning kan het daarom zinvol zijn een discussie te ontwijken of leerlingen vooral te laten ventileren. In een latere fase kan je nog eens op het thema terugkomen en een opener gesprek proberen hebben.
- Houd rekening met tijdsdruk: op het einde van een lesuur heb je vanzelfsprekend minder ruimte om een goed gesprek aan te gaan.
- Zijn de leerlingen überhaupt bereid tot een gesprek of gedachtewisseling? Indien ze manifest onwillig zijn en de klas op stelten blijven zetten, heeft het weinig zin.
- Bedenk steeds dat bepaalde thema's erg gevoelig of heikel kunnen zijn voor sommige leerlingen. Probeer te zorgen dat de klas ook voor hen een open en emotioneel veilige plaats kan zijn.

Het belang van gespreks- en vraagtechnieken...

Enkele tips

Als je het gevoel hebt dat er ruimte is om de confronterende uitspraak of verhitte discussie om te buigen naar een open gesprek, zijn er een aantal gespreks- en vraagtechnieken die je daarbij van nut kunnen zijn.

De *Kijkwijzer van Democratische Dialoog* geeft enkele tips:

- Maak – in samenspraak met de klas – enkele **afspraken**: we luisteren naar elkaar, we hebben respect voor elkaar, we beledigen elkaar niet,...
- **Structureer en faciliteer**: neem het gesprek actief in de hand, zorg dat meerdere leerlingen aan het woord komen, bevraag meningen en vraag naar argumenten,....
- Wees **nieuwsgierig**, oordeel niet te snel, stel je eigen veronderstellingen in vraag
- Stel **open vragen** ('Wat bedoel je met....?')
- **Luister actief** en vraag verduidelijking
- 'Spiegel' wat leerlingen zeggen ('Begrijp ik je goed dat je zei...?')

Wat als er meer aan de hand is?

Omgaan met polarisatie

Soms blijkt het onmogelijk om met de leerlingen een goed gesprek aan te gaan. Dat kan zijn omdat ze zich onbehoorlijk gedragen of omdat ze te emotioneel zijn. Maar soms is er meer aan de hand. In sommige gevallen gaat polarisatie je klas beheersen.

Hoe herken je polarisatie? Waarin verschilt het van een heftige discussie?

Dat is een bijzonder moeilijke vraag die niet eenduidig te beantwoorden valt. Toch zijn er een aantal zaken waar je op kan letten. Bij polarisatie gaat het om situaties waarbij groepen leerlingen tegenpolen benoemen en identiteiten tegenover elkaar plaatsen, waarbij de 'andere' negatief bekeken en zelfs verworpen wordt. Tegelijkertijd worden de meningen in de groep(en) steeds extremer.

Hoe maak je dan concreet het onderscheid tussen een verhitte discussie en polarisatie? Enkele richtingwijzers:

➔ Bij polarisatie gaat het niet langer om het uitwisselen van scherpe meningen; enkele leerlingen steken een monoloog af en luisteren volstrekt niet naar andere leerlingen, terwijl een steeds grotere groep naar een extremer standpunt over een andere groep neigt.

➔ De 'andere groep' wordt niet langer gezien als een democratische tegenstrever, maar als een bedreiging en een vijand ('Wij tegen Zij' in plaats van 'Wij en Zij')

Wat kan je doen wanneer polarisatie je klas begint te beheersen?

In die situaties houd je best geen open dialoog meer.

Dat levert alleen maar meer brandstof aan de polarisatie.

De Nederlandse filosoof en trainer Bart Brandsma stelt vier *gamechangers* voor:

Verander van doelgroep

➔ Ga niet langer in discussie met de leerling die een monoloog blijft afsteken, focus niet langer op de polen, maar richt de aandacht op het midden: de leerlingen die nog wel genuanceerd willen denken en praten.

Verander van onderwerp

➔ In plaats van over de identiteit van de tegenpolen te blijven praten, verander je best van onderwerp. Zoek een verbindend vraagstuk dat inspeelt op de behoeften van de doelgroep (Bv.: 'Wat is er nodig om goed samen te werken in deze klas of school?').

Verander van positie

➔ Het heeft weinig zin om te proberen bruggen te bouwen tussen de polen, zo geef je die polen alleen nog maar meer aandacht. Best is om zelf in het midden te gaan staan, waar nog bereidheid is voor nuance en dialoog.

De toon veranderen

➔ Wees oprecht nieuwsgierig, (ver)oordeel niet te snel, luister actief, stel open vragen,...

Meer weten?

Het Vlaams Vredesinstituut, een onafhankelijk instituut voor vredesonderzoek bij het Vlaams Parlement, doet onderzoek naar controversen in de klas, conflicthantering en vredesopvoeding.

- Maarten Van Alstein, *Omgaan met controversen en polarisatie in de klas* (Pelckmans Pro, 2018).
- www.vlaamsvredesinstituut.eu

Meer informatie vind je ook hier:

- Leon Meijs, *Dialoog onder Druk*, www.factorveiligheid.nl/onderwijs
- *Kijkwijzer Democratische Dialoog*, www.democratischdialoog.be
- Bart Brandsma, *Polarisatie. Inzicht in de dynamiek van wij-zij denken* (BB in Media, 2017) en www.polarisatie.nl

vlaams
vredesinstituut

